

Kildekritikkens ordbog

Hvad kan fortiden fortælle?

Baggrundsmateriale til undervisningsforløb for udskolingen
Skoletjenesten Københavns Befæstning

En kilde

En kilde er ikke nødvendigvis skriftlig. Arkæologer anvender ting de har fundet i jorden som kilder. Historikere beskæftiger sig dog oftest med skriftlige kilder, selvom malerier, monumenter, film og andre kulturelle produkter også anvendes som kilder af historikere. Selv abstrakte fænomener som indretningen af et museum kan være en kilde.

Levn og beretning

En kilde kan både være levn og beretning. Alle kilder er levn om den bestemte historiske situation de er opstået i. En dagbog er et levn om hvilken håndskrift, skriveredskab, og papirtype man anvendte på en bestemt tid. En kilde kan kun bruges som beretning, såfremt den er menneskeskabt, har et meddelende element og rummer en beskrivelse af fortiden. Placeringen af udstillingsgenstande på et museum (ved indgangen eller skjult i det fjerneste hjørne) er et levn om hvad man syntes var vigtigt da udstillingen blev forberedt, mens en brochure om de udstillede genstande vil være en beretning om f.eks. hvor genstandene stammer fra, hvem der har fremstillet dem og med hvilket formål.

Autencitet

Et afgørende spørgsmål man altid skal stille er om kilden er, hvad den påstår at være? Langt de fleste kilder er ægte, men der findes eksempler på forfalskede kilder, f.eks. sagen om Adolf Hitlers dagbøger i 1980'erne. Anvender du kilder fra internettet kan det være svært at afgøre deres autencitet. En hjemmeside eller en person kan f.eks. give sig ud for at repræsentere en politisk modstander udelukkende for at sværte modparten til. Vær altid yderst kritisk over for oplysninger du har fra internettet og forsøg at få dem bekræftet i opslagsværker eller lignende.

Afsender

Ofte er afsenderen af en kilde tydeligt markeret ved at en tekst har en bestemt forfatter. I forbindelse med ældre tekster, tekster fra organisationer som politiske partier, og især tekster på internettet er det ofte svært at afgøre, hvem den egentlige forfatter er. Forsøg altid at undersøge om en kilde er produceret af én eller flere personer.

Førstehåndsberetning

En kilde som er udarbejdet af en person, der selv har oplevet det, der berettes om (et øjenvidne). Alt andet lige er en førstehåndskilde mere troværdig end en andenhåndskilde.

Andenhandsberetning

En kilde udarbejdet af en person, der ikke selv har oplevet det, der berettes om, men har fået oplysningerne fra andetsteds (personer, aviser osv.). Til eksempel kan en dagbog både indeholde information om hvad en person selv har oplevet, og hvad forfatteren har hørt andre fortælle. Dele af dagbogen vil derfor være en førstehåndskilde mens andre dele vil være en andenhåndskilde. Det afgørende er hvilke spørgsmål du ønsker kilden skal besvare. Husk at en kilde altid ikke er god eller dårlig i sig selv, men er nyttig eller unyttig alt efter hvilke spørgsmål du er interesseret i at undersøge.

Primær og sekundær kilde

Disse begreber henviser til noget andet end spørgsmålet om kilden som førstehands- eller andenhandsberetning. Spørgsmålet om primær eller sekundær kilde handler om kildens uafhængighed eller afhængighed af andre kilder, som beretter om det samme emne. Den primære kilde er den (eller de) af de eksisterende kilder, som først omtaler en begivenhed. Sekundære kilder har deres information om en begivenhed fra den eller de primære kilder samt eventuelt fra andre sekundære kilder. Det kan f.eks. være i form af afskrifter, uddrag, referater eller lignende. Den primære kilde kan både være en 1. og en 2. håndskilde. Sekundære kilder er altid produceret efter den primære kilde, men det er historikerens spørgsmål, der afgør, om den enkelte kilde er primær eller sekundær kilde.

Eksempel: Vil du vide hvad der foregik på et bestemt møde for 100 år siden er mødereferatet en primær kilde. Det samme er et dagbogsnotat skrevet af én der ikke selv deltog på mødet, men har hørt hvad der skete gennem en kollega. Senere beskriver en historiker hvad der

foregik på mødet ud fra de oplysninger der findes i dagbogsnotatet og mødereferatet. Historikerens tekst er baseret på en førstehandsberetning (referatet) og en andenhandsberetning (dagbogsnotatet). Begge beretninger er primære kilder (nærmest begivenheden), mens historikerens tekst er en sekundær kilde (baseret på oplysningerne fra primære kilder).

Kildens tilblivelsessituation

Tidspunktet for kildens tilblivelse er vigtigt. Hvis der er gået lang tid er der mellem en begivenhed og beskrivelsen af begivenheden er der risiko for, at detaljer glemmes, eller at beskrivelsen bliver farvet af eftertidens syn på begivenheden.

Forfatterens forudsætninger

Forfatterens viden, egenskaber, holdninger, interesser, osv. er af interesse, når vi skal afgøre om forfatteren havde vilje til og mulighed for at give en troværdige skildring af en begivenhed.

Historisk kontekst

Den historiske kontekst refererer til den tid og de forudsætninger som kilden er blevet til under. Var der censur da en bog eller en avis blev trykt har forfatteren været forhindret i at skrive visse ting. Hvis en biografi af A.P. Møller er skrevet på en tid, der hyldede store iværksættere og industrimænd, er det et forhold, som må tages med i vurderingen af kilden.

Tendens

Kildens tendens er et spørgsmål om hvorvidt der i teksten ligger et bestemt, overordnet syn på det emne som kilden skal bruges som kilde

til. Er der f.eks. et gennemgående positivt eller meget kritisk syn de begivenheder eller personer der beskrives?

Troværdighed

Kildens troværdighed handler om, hvorvidt kilden virker pålidelig. Forsøg altid at kontrollere om årstal, personer, geografiske lokaliteter mv. er korrekte. Hvis faktuelle oplysninger er upræcise eller direkte forkerte giver det grund til mistænksomhed. Det samme er tilfældet, hvis teksten er dårligt skrevet eller er fyldt med stavfejl. Husk dog at der kan være gode grunde, f.eks. hvis et brev eller en kladde er blevet skrevet i hast.

Kildekritikkens ordbog er udviklet af Københavns Universitet og kan også downloades på <http://historiebutik.saxo.ku.dk/kildekritik/>